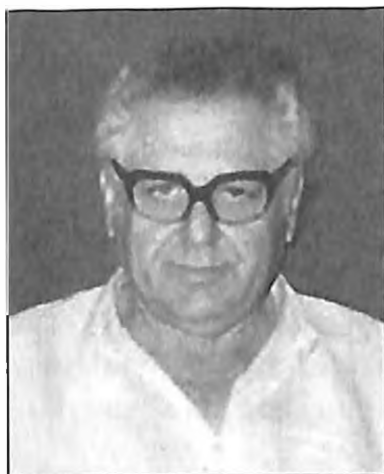

Cvi RAAM

DUG PUT DO SPASENJA U IZRAELU

Rođen je u Vinkovcima 1928. godine od Roca Ota i majke Ružice, rođene Nojman (Neumann). Od porodice Holokaust je preživio samo on.

Godine 1934. porodica se iz Vinkovca preselila u Zagreb. U tom gradu Hari je pohađao Jevrejsku školu u Palmotićevoj ulici, a zatim išao u realnu gimnaziju.

U Palestinu je otišao u februaru 1943. godine i živio u kibucu Šar Haamaim, gde je završio tehničku školu.

Bio je u vojsci, a do penzije radio u izdavačkoj kući „SIFRIJAT HA POALIM“ (Radnička knjižara), u Tel-Avivu.

Iz braka sa Beograđankom Mirjam Jaroši ima tri kćerke – Nili, Efrat i Karmelu i petoro unučadi.

U Vinkovcima smo živjeli sa porodicom moga djeda po majci Adolfa Nojmana (Neumann). Djed je bio pekar. Kada je 1934. godine u Zagrebu trebalo da se izgradi velika pekara u kojoj bi mogla raditi cijela naša familija, svi smo se iste godine preselili u Zagreb. Nažalost, posao nije dobro krenuo. Djedova nostalgija za Vinkovcima bila je toliko velika da su se on i baka vratili i ovaj grad. Ja sam, poslije završetka školske godine, svakog ljeta išao kod njih na letnji raspust.

U kući smo govorili hrvatskim jezikom. Mislim da su moji roditelji govorili i njemački, jer sam kao dijete išao u njemački vrtić ali nisam rado govorio tim jezikom. O antisemitizmu nisam znao ništa do

samog početka rata; sve naše dječачke svađe i tuče bile su posljedica običnih dječijih nesuglasica. Išao sam u Jevrejsku školu koja se nalazila u Palmotićevoj ulici, ali se više ne sjećam imena moje učiteljice. Sjećam se samo imena učitelja vjeronauke – Šamika Romana Samuela. Od osme godine bio sam u Hašomer hacairu, menahel mi je bila Tirca Broclavski, a poslije nje Bar Leva. Nas djecu su stariji hašomerci upoznali u školi i mi smo se rado družili u toj organizaciji.

Tata je radio u „Unitasu“, prvoj domaćoj tvornici konca. Ta fabrika se, početkom četrdesetih godina, preselila u novoizgrađene prostorijske na periferiji grada. Tata je nadgledao graditelje i montirao mašine pa smo, da bi on za posao imao više vremena, dobili stan u krugu fabrike i preselili se izvan grada, na Rapsku cestu.

O početku rata čuli smo preko radija. Sjećam se da je bila nedjelja i da smo svi bili užasnuti saznanjem da je izbio rat.

Prestao sam da idem u školu, ne znam da li je to bilo zbog školskih ferija ili zbog toga što je izbio rat. Kada je nastava u školama obnovljena, na vratima škole je stajalo obavještenje da se Židovi u nju ne mogu vratiti. Bila je to Druga muška realna gimnazija. Već sam bio svjestan da je počeo rat, da je stvorena Nezavisna Država Hrvatska i da će se mnoge stvari promijeniti.

Od samog izbijanja rata nismo imali nikakvih vijesti iz Vinkovaca. Do odlaska iz Jugoslavije, 1943. godine, nisam znao šta se dogodilo sa djedom i bakom, za koje sam bio veoma vezan.

Moja obitelj je nastavila da živi pored tvornice u kojoj je tata i dalje radio. On se zavaravao da je zaštićen, budući da je radio u tvornici koja je imala proizvodnju za vojne potrebe. U Zagrebu su živjeli i neki naši rođaci, a jedan od njih je na vrijeme prebjegao na Primorje. Odande je poslao čovjeka sa pismom u kojem je od nas odlučno zahtijevao da spakujemo najnužnije stvari i da bježimo. Na to je otac reagirao tvrdnjom da su to gluposti i da njemu nitko ništa neprijatno neće uraditi. U „Unitasu“ su radila trojica Židova: direktor, G. Broclavski, glavni inženjer za tekstil Papo, za koga se kasnije saznalo da je komunist, i moj otac. Odmah poslije poznate akcije podmetanja bombi u glavnoj pošti, došlo je do represalija. Papo je već bio na listama kao komunist, pa kad su došli po njega u tvornicu povelili su i mog oca. Nikada ga više nisam vidio. Znam da je bio među prvim zatvorenicima u Jasenovcu i, kako su mi pričali, izdržao je do pred kraj rata. Bio je relativno mlad, otporan, čitavog života je fizički bio aktivan...

Najprije je bio zatočen u zatvoru na Savskoj cesti. Sa mamom sam išao da ga obilazimo. Donosili smo mu hranu i neke stvari, ali ga nikada nismo vidjeli. Dolazili smo do zatvora, ali nismo mogli unutra. Jednog dana su nam rekli da više nije tu.

Mislim da smo preko Crvenog križa nekoliko puta dobili karte koje su mogle sadržavati najviše do 21 riječ.

Poslije tatinog odlaska bilo nam je teško, iako se tvornica pošteno ponašala prema nama. Neko vrijeme živjeli smo u istom stanu, a onda su nas premjestili u sobe izgrađene za goste tvornice, na mansardi. Nusprostorije su bile zajedničke. Tamo smo živjeli do 1943, do mog odlaska u Palestinu.

Cvi sa majkom RUŽICOM, 1942. godine

to bude „en bloc“, tako da je i on dobio domobransku uniformu i isprave. To mu, doduše, nije pomoglo da ga ne izbace iz stana. Nijemcima se dopao njegov stan pa su mu ga oduzeli. Ujak i njegova žena su se preselili na Savsku cestu.

Za sve to vrijeme Židovska bogoštovna općina je radila. Otvorili su školu, ali se ne sjećam koliko je imala razreda. Čini mi se da su bila tri, za razna godišta. Škola se nalazila u Trenkovoju ulici broj 7, na gor-

U međuvremenu, dva-tri mjeseca skrivao sam se u selu Rača ili Ruče, ne sjećam se tačnog naziva, pokraj Velike Gorice. Naime, moja mama je imala brata Šandora Nojmana koji je bio oženjen katolkinjom Milicom Cajner. Njena familija je živjela u tom selu. Oni su me čuvali iako su znali da sam Židov. Moj ujak je preživio rat, jer je bio domobran. Svirao je u vatrogasnoj a poslije u domobranskoj glazbi. Naime, iz državne vlasti došla je naredba da vatrogasna glazba mora da pređe u domobrane. Pošto su njega veoma voljeli iako su znali da je Židov, njegove kolege iz glazbe su pristale i postavile uvjet da

njem katu, a Općina je bila u prizemlju. Iza mojih leđa, u samoj učionici nalazio se orman za Toru. Tamo su se molili, ali ja nisam bio pobožan i nisam bio na molitvama. Svi učitelji su radili dobrovoljno. Moj razrednik je bio Zeev Glik (Glück), po profesiji psiholog. Podučavali su nas dr Emil Švarc, danas se zove Šomroni, veterinar i tajnik dr Frajbergera, a predavao nam je biologiju i sam gospodin Frajberger (Freiberger). On je stalno bio tamo. Učili smo i račun, ali se više ne sjećam ko nam je predavao.

Jednoga dana, 1942. godine, u školi su nas obavijestili da će za djecu do 16 godina starosti biti organizirana aliya i da se upiše ko hoće. Transport je trebalo da ima oko osamdesetoro djece, koliko je bilo upisano u originalnu listu. Ali, do kraja godine o tome više ništa nismo čuli. Emil Švarc nam je poslije pričao da su oni pokušali intervenirati preko Mađarske i pitali su šta se događa sa našim certifikatima. Ispostavilo se da je jedan transport djece već otišao iz Mađarske na naša imena. A povodom te intervencije, kasnije sam saznao da je tu čitavu stvar pokrenula gospođa Marija Bauer, koja je živjela u Istanbulu, jer je htjela da spasi svoju porodicu ako je to ikako bilo moguće.

Marija Bauer je bila rodom iz Vinkovaca, gdje je imala sestru, udatu Tajtelbaum. Oni su imali sina Harija, bio je moje godište, sa kojim sam se igrao.

Naš oproštaj od roditelja i rabina Frajbergera, čiji sin je išao sa nama, organiziran je u Trenkovoj ulici. Roditelji nisu smjeli ići s nama na željezničku stanicu. Tamo smo otišli u pratnji jedne bolničarke koja je kod sebe imala sve naše dokumente. Kasnije sam saznao da je bila izabrana da nas provede do mađarske granice, jer je bila komunista.

Kad smo nas jedanaestoro djece stigli u Mađarsku, nakon tri dana puta, ponovo je organiziran veliki oproštaj na kojem su prozivana imena djece. Tada je bilo pročitano i ime mog druga Harija Dajtelbauma. Na pominjanje njegovog imena ja sam skočio, jer sam ga poznavao. Zapanjio sam se kada sam, umjesto njega, vidio dijete koje uopće nisam poznavao. Iz Zagreba su pošli: Vera Alt (danas Dina Maestro), Rahel Atijas (danas Rahel Rotem), Ester Dojč (danas Ester Nir), Šimon Vajs – Šimon Cahor, Ruven Frajberger (poginuo u vojsci, u Izraelu 1956), Dan Levi (umro), Cipora Išah, udata Hiršl (umrla), Jakica Maestro (umro), Mira Mecger, živi u Haifi, Nomi Štern (danas Nomi Cfoni), i ja. Pod imenom Harija Dajtelbauma došao je Moše Rotem, iz Slovačke. Na samoj granici između NDH i Mađarske čekao nas je neki čovjek iz Židovske općine iz Budimpešte. Nama su u

Općini u Zagrebu skrenuli pažnju da nikome ne dajemo bilo kakve informacije. Čuo sam da se zbog takvog našeg ponašanja taj čovjek, navodno, tužio: „Kakva su to djeca, nisam od njih mogao da izvučem ni jednu jedinu riječ!“

U Budimpešti smo boravili tri dana. Bili smo smješteni u nekom objektu i bilo nam je zabranjeno slobodno kretanje. Dobili smo nešto novca da kupimo potrebne stvari. Kada smo nastavili put, transport je imao oko stotinu djece. Vozili su nas vlakom do Bukurešta, gdje smo cijelo vrijeme proveli u vlaku, a noću nas je grijala lokomotiva. U Staroj Zagori, u Bugarskoj, bili smo gosti članova Židovske općine. Jedna mala dionica puta u Grčkoj bila je veoma problematična jer je taj dio bio pod okupacijom Njemaca i pod SS-om.

Na samoj granici, u Palestini, dočekaao nas je Hilel Livni (Slavko Vajs) i primio pod svoju zaštitu. Dovedi su nas u Haifu, u bet olim, gdje smo boravili dva dana, a onda su nas odveli u Šaar Haamakim, udaljen petnaest kilometara od Haife. Više od 50 odsto Židova u tom kibucu bili su iz Jugoslavije. Nomi Štern je tamo imala stariju sestru.

Nas su primili kao omladinsku grupu. Pola dana smo učili, a pola dana radili. Ta ideja je bila dobra za djecu koja su završila gimnaziju, ali ne i za nas mlađe jer nismo stigli dovoljno da učimo. Zahvaljujući zalaganju naših učitelja dobili smo još pola godine za učenje.

Ja sam učio električarski zanat. Poslu me je podučavao Marko Koen, Beograđanin. Radio sam kao električar, traktorista i šofer. U Šaar Haamakimu sam bio od 24. februara 1943. godine, a iz Zagreba smo pošli dva tjedna ranije. Početkom 1946. svi smo mobilizirani kao grupa u PALMAH-u, ilegalnoj izraelskoj vojsci. Vojni rok je trajao oko dvije godine. Krajem 1947. većina je bila otpuštena, samo je 15 odsto ostalo kao kadar, među kojima sam bio i ja. Imao sam najniži čin i određen mi je datum za polazak u oficirsku školu, ali sam bio ranjen tako da sam napustio vojsku.

Vratio sam se u kibuc. Tamo sam se oženio sa Miriam Jaroši, kćerkom akademskog slikara Antona Jarošija, rodom iz Orahovice u Slavoniji. On je studirao u Berlinu, ali je sa porodicom najprije pobjegao u Budimpeštu 1933. godine, pa onda u Beograd. Otac moje supruge je bio u Mauthausenu i preživio je zahvaljujući tome što je bio slikar i crtao portrete svih Njemaca u logora. Miriam i njena majka, koje su živjele u Beogradu, imale su lažna dokumenta i pobjegle su u selo Vapa, pokraj Čačka. Živjele su kod neke familije koja nije znala da su Židovi.

U kibucu su nam se rodile dvije kćerke, Nili i Efrat. Odatle smo 1957. otišli u Tivon, mesto iznad Šaar Haamakima. Tamo nam se rodila treća ćerka Karmela. Tu sam radio kao traktorista i na buldožerima. Poslije velike krize u Izraelu 60-ih godina, vratili smo se u kibuc. Moja supruga je umrla 1975. godine, a nakon njene smrti napustio sam kibuc. Tada su nam djeca već bila odrasla. U Tel-Avivu sam radio, do penzije, u izdavačkoj kući „*Sifrijat ha poalim*“ (Radnička knjižara).

Rekao bih, na kraju, da se mi, svi preživjeli jugoslovenski članovi te grupe, do dan danas veoma prisno družimo. Iako svi imamo svoje porodice, svi se međusobno osjećamo kao jedna velika porodica.